

Η γεωγραφία των εκλογών την περίοδο 1985-1993. Μια ανάλυση κυρίων συνιστωσών

Κώστας ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, Θόδωρος ΧΑΤΖΗΠΑΝΤΕΛΗΣ

1. Εισαγωγή

Στο άρθρο αυτό γίνεται μια ποσοτική προσέγγιση στη μελέτη της γεωγραφικής κατανομής της ψήφου μέσα από την εξέλιξη της κατά την περίοδο 1985-1993. Κάθε γεωγραφική ενότητα δεν περιγράφεται από μια σειρά ποσοστών των κομμάτων αλλά εφαρμόζοντας τη μέθοδο της ανάλυσης σε κύριους παράγοντες (principal components analysis), παριστάνεται με τις τιμές της σε νέους άξονες.

Οι τιμές αυτές περιγράφουν τη θέση της χωρικής ενότητας διαχρονικά, για την περίοδο 1985-1993. Ακολουθώντας χρησιμοποιώντας αυτές τις νέες τιμές έχουμε τη δυνατότητα να ταξινομήσουμε τις περιοχές ανάλογα με την εκλογική τους τοποθέτηση, όπως επίσης και να επισημάνουμε τις περιοχές που βρίσκονται διαχρονικά (για την περίοδο 1985-

1993) κοντά στη συνολική εκλογική κατανομή της επικράτειας.

Πέρα από τη δυνατότητα που έχουμε να παραστήσουμε γεωγραφικά κάθε χωρική ενότητα, οι τιμές των αξόνων (factors) για κάθε μία επιτρέπουν να υπολογίσουμε την εκλογική "απόσταση" της από την επικράτεια. Οι συντελεστές παρουσιάζουν ενδιαφέρον γιατί επιτρέπουν να ελέγξουμε ποιες περιφέρειες ακολουθούν τη γενική κατανομή ποσοστών της χώρας σε ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου που μελετάμε καθώς και να εκτιμήσουμε το βαθμό εσωτερικής ομοιογένειας κάθε μιας. Ως εσωτερική ομοιογένεια μιας χωρικής μονάδας γενικά ορίζουμε το βαθμό εκλογικής ομοιομορφίας των υποπεριοχών που αποτελούν τη χωρική μονάδα. Για παράδειγμα αν η χωρική μονάδα είναι μια εκλογική περιφέρεια τότε οι υποπεριοχές

της μπορεί να είναι οι Δήμοι και οι Κοινότητες που την απαρτίζουν. Υπολογίζοντας την εκλογική θέση κάθε υποπεριοχής μπορούμε να υπολογίσουμε το βαθμό ομοιογένειας ολόκληρης της ευρύτερης περιοχής ως διασπορά των εκλογικών θέσεων των υποπεριοχών. Με τους συντελεστές εσωτερικής ομοιογένειας μπορούμε να κάνουμε διάκριση ανάμεσα σε εκλογικές περιφέρειες που εμφανίζουν μια σχετική εκλογική ομοιογένεια και σ' αυτές που παρουσιάζουν μια μεγαλύτερη εσωτερική μεταβλητότητα. Τέτοιες περιπτώσεις χρίζουν επιπλέον ανάλυσης προκειμένου να διερευνηθούν τα αίτια εμφάνισης της ανομοιομορφίας, που μπορεί να είναι διαφοροποιήσεις οφειλόμενες στη διάκριση αστικών κέντρων-περιφέρειας, στην κοινωνική διαστρωμάτωση του πληθυσμού, σε ιστορικούς λόγους κλπ.

Η μέθοδος ανάλυσης μπορεί να εφαρμοστεί και σε μικρότερες χωρικές μονάδες. Έτσι στη συνέχεια γίνεται παρουσίαση και ανάλυση των εκλογικών αποτελεσμάτων και της εκλογικής γεωγραφίας της Α' εκλογικής περιφέρειας Θεσσαλονίκης. Μετά τη μελέτη των εκλογικών αποτελεσμάτων σε εθνικό επίπεδο, όπου εντοπίστηκε η θέση της Α' εκλογικής περιφέρειας Θεσσαλονίκης σε σχέση με τις άλλες περιφέρειες καθώς και ο βαθμός εσωτερικής εκλογικής ομοιογένειάς της, αναλύεται η εκλογική συμπεριφορά στο εσωτερικό της περιφέρειας. Οι χωρικές μονάδες που χρησιμοποιούνται είναι τόσο οι εκλογικές ενότητες όσο και οι ΟΤΑ. Για το Δήμο Θεσσαλονίκης χρησιμοποιείται η επιπλέον υποδιαίρεση στα πέντε δημοτικά διαμερίσματα.

2. Χωρικές συσχετίσεις της ψήφου

Χρησιμοποιούμε τις παρακάτω συντομογραφίες: Νέα Δημοκρατία (ΝΔ), Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ), Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ), Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδας (ΚΑΙ), Κομμουνιστικό Κόμμα της Ελλάδας εσωτερικού (ΚΚΕΣ), Πολιτική Άνοιξη (ΠΟΛΑΝ). Τα κόμματα που περιλαμβάνονται στην ανάλυση είναι τέτοια ώστε κατά την περίοδο 1985-1993 είτε διατηρούνται σταθερά, είτε μετεξελίσσονται ή διασπώνται, χαρακτηρίζονται πάντως από μια συνολική "μάζα" (συνολικό εκλογικό ποσοστό) που μπορεί να θεωρη-

θεί κρίσιμη για την ερμηνεία των βασικών και γενικών τάσεων που επικρατούν στο εκλογικό σώμα και που λαμβάνονται υπόψη στην παραπέρα ανάλυσή μας. Είναι χαρακτηριστικό ότι αυτή η κρίσιμη μάζα υπερβαίνει αρκετά το 95% των έγκυρων ψήφων. Η συνεισφορά άλλων κομμάτων με μικρότερη εκλογική δύναμη είναι αριθμητικά μικρή, και μπορεί αγνοηθεί ή να συμπεριληφθεί στην κατηγορία "λοιποί", αφού στατιστικά προσφέρει λίγο στην εξαγωγή συμπερασμάτων προς την κατεύθυνση της αναζήτησης των τάσεων σταθερότητας και ομοιομορφίας. Θεωρούμε τα πέντε κόμματα που στις εκλογές του 1993 συγκέντρωσαν το σύνολο σχεδόν των ψήφων: ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, ΣΥΝ, ΚΚΕ, ΠΟΛΑΝ. Για τις προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις περιλαμβάνουμε στην ανάλυσή μας εκείνα τα κόμματα από τα οποία προέκυψαν τα πέντε μεγαλύτερα κόμματα των εκλογών του 1993.

Για τον έλεγχο της κατανομής των ποσοστών ενός κόμματος στην επικράτεια για διαφορετικές χρονικές περιόδους χρησιμοποιήθηκε από τον Rose (1974, σ. 490), ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης. Ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης μετρά το βαθμό συγγραμμικότητας δύο μεταβλητών, δηλαδή το κατά πόσο η μια μεταβλητή εξελίσσεται γραμμικά με την ίδια ή αντίθετη φορά με την άλλη μεταβλητή. Η μέγιστη τιμή του είναι 1,00. Εκείνο που μετρά ο συντελεστής δεν είναι η ομοιότητα ή η ισότητα των τιμών των δύο μεταβλητών αλλά σε ποιο βαθμό υπάρχει παρόμοια ή αντίθετη γραμμική εξέλιξή τους. Ο πίνακας συσχετίσεων που σχηματίζεται από τους συντελεστές συσχέτισης για το ίδιο κόμμα σε διαφορετικές εκλογές, όπου ως παρατηρήσεις θεωρούνται τα ποσοστά του κόμματος σε κάθε περιφέρεια, μας δίνει μια ένδειξη της ύπαρξης μιας εθνικής τάσης. Επειδή, όπως γράφει ο Rose (ό.π.), οι ψηφοφόροι ενός κόμματος δεν είναι ομοιόμορφα κατανομημένοι στην επικράτεια, μια σημαντική αλλαγή στη χωρική κατανομή της ψήφου κάποιου κόμματος, θα πρέπει να εμφανίζει μια αλλαγή στην τιμή του συντελεστή συσχέτισης. Το αναμενόμενο είναι ότι οι διαδοχικές εκλογές και γενικά οι πολύ κοντινές χρονικά εκλογές θα πρέπει να εμφανίζουν υψηλούς συντελεστές συσχέτισης, ενώ οι απομακρυσμένες εκλογές, χαμηλότερες τιμές. Για την

Ελλάδα, οι Μαλούτας κ.ά. (1992, 163-186) υπολογίζουν συντελεστές συσχέτισης και συντελεστές προσδιορισμού (το τετράγωνο του συντελεστή συσχέτισης) για τους Δήμους και Κοινότητες της Αθήνας και ο Νικολακόπουλος (1988) για ολόκληρη τη χώρα. Οι συντελεστές προσδιορισμού δίνουν το ποσοστό που η μία μεταβλητή ερμηνεύει τη δεύτερη. Υψηλοί συντελεστές προσδιορισμού σημαίνουν ότι τα ποσοστά σε κάποια εκλογική περίοδο μπορούν

ικανοποιητικά να εκτιμηθούν από τα ποσοστά της προηγούμενης εκλογικής περιόδου. Οι συντελεστές στην εργασία των Μαλούτα κ.ά. (1992, 163-186), εμφανίζονται ιδιαίτερα υψηλοί εκτός από αυτούς του ΠΑΣΟΚ, υποδηλώνοντας ότι η σχετικές μεταβολές οφείλονται στην διαφοροποίηση της δύναμης του ΠΑΣΟΚ. Οι συντελεστές συσχέτισης αναδεικνύονται λοιπόν σε δείκτες μέτρησης της συνέχειας της εκλογικής φυσιογνωμίας της χώρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Χωρικές συσχετίσεις της εκλογικής δύναμης της Νέας Δημοκρατίας

	ΝΔ89α	ΝΔ89β	ΝΔ90	ΝΔ93
ΝΔ85	0,98 (0,96)	0,98 (0,96)	0,98 (0,96)	0,94 (0,88)
ΝΔ89α		0,99 (0,98)	0,99 (0,98)	0,95 (0,90)
ΝΔ89β			0,99 (0,98)	0,96 (0,92)
ΝΔ90				0,95 (0,90)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Χωρικές συσχετίσεις της εκλογικής δύναμης του ΠΑΣΟΚ

	ΠΑΣΟΚ89α	ΠΑΣΟΚ89β	ΠΑΣΟΚ90	ΠΑΣΟΚ93
ΠΑΣΟΚ85	0,95 (0,90)	0,98 (0,96)	0,98 (0,96)	0,95 (0,90)
ΠΑΣΟΚ89α		0,98 (0,96)	0,98 (0,96)	0,94 (0,88)
ΠΑΣΟΚ89β			0,99 (0,98)	0,97 (0,94)
ΠΑΣΟΚ90				0,96 (0,92)

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Χωρικές συσχετίσεις της εκλογικής δύναμης της αριστεράς (ΣΥΝασπισμού της αριστεράς & της προόδου, ΚΚΕ, ΚΚΕ ΕΣωτερικού)

	ΣΥΝ89α	ΣΥΝ89β	ΣΥΝ90	ΣΥΝ93	ΚΚΕ93
ΚΚΕ85	0,96 (0,92)	0,96 (0,92)	0,99 (0,98)	0,55 (0,30)	0,96 (0,92)
ΚΚΕΣ85	0,63 (0,40)	0,64 (0,41)	0,54 (0,29)	0,94 (0,88)	0,43 (0,18)
ΣΥΝ89α		0,99 (0,98)	0,98 (0,96)	0,71 (0,50)	0,94 (0,88)
ΣΥΝ89β			0,99 (0,98)	0,72 (0,52)	0,95 (0,90)
ΣΥΝ90				0,64 (0,41)	0,97 (0,94)
ΣΥΝ93					0,50 (0,25)

Υπολογίζουμε συντελεστές συσχέτισης για την Ελλάδα παίρνοντας ως μονάδες εκείνες τις εκλογικές περιφέρειες που δεν είναι μονοεδρικές και δε συμμετείχαν σ' αυτές μειονοτικοί υποψήφιοι, θεωρώντας ότι τέτοιες περιπτώσεις θα αλλοιώνουν τα αποτελέσματα αφού δεν εμπίπτουν στο γενικό σχηματισμό συμμετοχής των κομμάτων στις εκλογές των περιφερειών. Έτσι υπολογίζονται πίνακες συσχέτισης για τα κόμματα που μετείχαν στις εκλογές από το 1985 ως το 1993, Πίνακες 1, 2, 3. Στις παρενθέσεις δίνονται οι συντελεστές προσδιορισμού που υπολογίζονται ως τα τετράγωνα των συντελεστών συσχέτισης.

Από τους πίνακες γίνεται φανερό ότι γενικά η εκλογική κατανομή των δύο μεγάλων κομμάτων παραμένει σταθερή. Πρέπει ωστόσο να υπενθυμίσουμε τους κινδύνους ερμηνείας τέτοιων πινάκων, όπου οι υψηλές συσχετίσεις δε σημαίνουν ότι τα ποσοστά των κομμάτων δε μεταβλήθηκαν. Μια γενική ερμηνεία είναι ότι στις περιφέρειες που τα κόμματα παρουσίαζαν υψηλά/χαμηλά ποσοστά, εμφανίζουν την ίδια διάταξη και στις άλλες εκλογικές περιόδους, με άλλα λόγια η πολιτική φυσιογνωμία και η γενική κατανομή διατηρείται σταθερή. Σημαντική είναι η διατήρηση υψηλών συσχετίσεων ακόμη και για περιόδους απομακρυσμένες χρονικά όπως 1985 και 1993. Χάρη συγκρίσεων αναφέρουμε ότι μια συσχέτιση της τάξης του 0,95 σημαίνει αντίστοιχο συντελεστή προσδιορισμού ίσο με 0,90 δηλαδή τα εκλογικά ποσοστά της μιας περιόδου εξηγούνται κατά 90% από τα ποσοστά της άλλης. Τέτοιοι συντελεστές ερμηνεύονται όταν συγκρίνονται μεταξύ τους. Αυτό σημαίνει ότι η τιμή 0,90 είναι πολύ υψηλή, είναι όμως χαμηλότερη από μια τιμή της τάξης 0,95 που δηλώνει ισχυρότερη συσχέτιση. Τελικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι υψηλοί συντελεστές συσχέτισης δηλώνουν ότι δεν έχει αλλάξει γενικά, ο εκλογικός χαρακτήρας των περιφερειών. Περιοχές που θεωρούνταν δεξιές παραμένουν δεξιές κακ.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέλιξη της εκλογικής δύναμης της αριστεράς. Μικρότεροι συντελεστές συσχέτισης εμφανίζονται ανάμεσα σε περιόδους όπου υπάρχει διάσπαση του Συνασπισμού ή πριν ακόμη σχηματιστεί, δηλαδή οι συσχετίσεις που αφορούν στις εκλογές του 1985 ή του 1993. Το ότι οι συσχετίσεις της εκλογικής δύναμης του

ΚΚΕ93 με τη δύναμη του ΣΥΝ για τις προηγούμενες εκλογές εμφανίζονται υψηλές, θα πρέπει να οφείλεται στο ότι η πλειοψηφία του ΣΥΝ αποτελούνταν από ψηφοφόρους του ΚΚΕ. Από την άλλη υψηλός είναι ο συντελεστής συσχέτισης του ΣΥΝ93 με το ΚΚΕΣ85, κατά πάσα πιθανότητα επειδή η εκλογική βάση του ΚΚΕΣ85 αποτέλεσε τους ψηφοφόρους του ΣΥΝ το 1993.

3. Διαστάσεις της εκλογικής συμπεριφοράς

Με τη χρήση των πινάκων συσχετίσεων μπορούμε να παρακολουθήσουμε τη χωρική εξέλιξη της ψήφου. Εκτός από τους πίνακες που περιγράφηκαν παραπάνω μπορούν

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Πίνακας συσχετίσεων των παραγόντων με τα εκλογικά ποσοστά της περιόδου 1985-1993 (factor loadings)

Κόμματα	Παράγοντας 1 (ΠΑΣΟΚ-ΝΔ)	Παράγοντας 2 (αριστερά-ΝΔ)
ΠΑΣΟΚ93	-0,98	-0,05
ΠΑΣΟΚ89β	-0,97	-0,19
ΠΑΣΟΚ90	-0,96	-0,24
ΠΑΣΟΚ85	-0,96	-0,17
ΠΑΣΟΚ89α	-0,93	-0,32
ΝΔ90	0,87	-0,47
ΝΔ89β	0,85	-0,50
ΝΔ85	0,85	-0,50
ΝΔ89α	0,84	-0,52
ΝΔ93	0,80	-0,50
ΠΟΛΑΝ93	0,57	0,13
ΣΥΝ89β	-0,01	0,99
ΣΥΝ89α	-0,04	0,99
ΣΥΝ90	-0,01	0,97
ΚΚΕ85	-0,08	0,94
ΚΚΕ93	0,02	0,92
ΣΥΝ93	0,01	0,77
ΚΚΕΣ85	0,12	0,70

να υπολογιστούν πίνακες που συνδέουν την εκλογική δύναμη διαφορετικών κομμάτων. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι δημιουργείται ένας μεγάλος αριθμός συντελεστών συσχέτισης των ποσοστών των κομμάτων για όλες τις χρονικές περιόδους της μελέτης, πράγμα που μπορεί να γίνει δύσκολο στο να το παρακολουθήσει κανείς. Για να γίνει δυνατή η απλούστερη παράσταση ενός τέτοιου πολυδιάστατου (multivariate) συστήματος χρησιμοποιούμε τη στατιστική τεχνική της ανάλυσης σε κύριους παράγοντες (principal components analysis). Με την τεχνική αυτή συνδυάζονται μεταβλητές που είναι υψηλά συσχετισμένες μεταξύ τους ώστε να παράγουν λιγότερες αλλά συνθετότερες μεταβλητές, που εκφράζονται ως γραμμικοί συνδυασμοί των αρχικών και αποκτούν σημασία και ερμηνεύονται με βάση της συσχετίσεις τους με τις αρχικές μεταβλητές (βλέπε Harman, 1976 και Tabachnick & Fidell 1989). Οι νέες μεταβλητές που ονομάζονται παράγοντες (factors), συνοψίζουν τις μεταβλητές που είναι συγγραμμικές δίνοντας έτσι τη δυνατότητα να προχωρήσουμε σε επιπλέον ανάλυση χωρίς να χρησιμοποιούμε τις αρχικές μεταβλητές και να αποφεύγουμε το πρόβλημα της υπεραντιπροσώπευσης των μεταβλητών. Από την άλλη, με βάση τις συσχετίσεις των παραγόντων με τις αρχικές μεταβλητές μπορούμε να εντοπίσουμε τους κύριους άξονες των εκλογικών αποτελεσμάτων. Χρησιμοποιώντας τους εξαγόμενους παράγοντες είμαστε σε θέση να περιγράψουμε τη γεωγραφική κατανομή της ψήφου στην Ελλάδα για την περίοδο 1985-1993.

Οι μεταβλητές στην περίπτωση μας είναι τα ποσοστά των κομμάτων, για όλες τις εκλογές τις περιόδου. Μετά από την εφαρμογή της μεθόδου εξαγονται δύο σημαντικοί παράγοντες. Ο πρώτος παράγοντας έχει ιδιοτιμή (eigenvalue) 9,2 και ερμηνεύει το 51,4% της συνολικής διασποράς και ο δεύτερος παράγοντας έχει ιδιοτιμή 6,64 και ερμηνεύει το 36,9% της συνολικής διασποράς. Οι δύο παράγοντες ερμηνεύουν το 88,3% της συνολικής διασποράς.

Σχηματίζοντας τον πίνακα συσχετίσεων των δύο παραγόντων με τις αρχικές μεταβλητές (factor loadings), είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε τη σημασία των παραγόντων, (Πίνακας 4).

Ο πρώτος παράγοντας είναι συσχετισμένος θετικά με τα ποσοστά της Νέας Δημοκρατίας και της Πολιτικής Άνοιξης και αρνητικά με τα ποσοστά του ΠΑΣΟΚ. Περιγράφει δηλαδή τη διάσταση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ για ολόκληρη την περίοδο μελέτης, επειδή όλα τα επί μέρους ποσοστά συσχετίζονται με τον παράγοντα. Τονίζουμε ότι πρόκειται για έναν παράγοντα που περιγράφει την εξέλιξη της ψήφου και όχι την ιδεολογική διαφορά σε ατομικό επίπεδο. Υψηλές τιμές του παράγοντα σημαίνουν υψηλά ποσοστά της ΝΔ και ΠΟΛΑΝ και χαμηλά ποσοστά του ΠΑΣΟΚ, ενώ χαμηλές τιμές του παράγοντα σημαίνουν χαμηλές τιμές της ΝΔ και ΠΟΛΑΝ και υψηλές τιμές του ΠΑΣΟΚ. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε εθνικό επίπεδο η εκλογική δύναμη της ΠΟΛΑΝ φαίνεται θετικά συσχετισμένη με τη δύναμη της ΝΔ και τοποθετείται στον ίδιο άξονα μαζί της και στον αντίποδα του ΠΑΣΟΚ. Η προέλευση μεγάλου μέρους των βουλευτών της ΠΟΛΑΝ από το χώρο της ΝΔ, διαμορφώνει παρόμοιες χωρικές συσχετίσεις αυτού του νέου κόμματος με τη ΝΔ, τοποθετώντας το αντίθετα προς το ΠΑΣΟΚ, τεκμηριώνοντας την προέλευση των ψηφοφόρων της κυρίως από το χώρο της ΝΔ.

Ο δεύτερος παράγοντας περιγράφει την εκλογική διάσταση ΝΔ-αριστερά και είναι ασυσχέτιστος με τον πρώτο παράγοντα. Είναι κατ' απόλυτη τιμή περισσότερο συσχετισμένος με τα ποσοστά των αριστερών κομμάτων με τα οποία έχει θετικές συσχετίσεις.

Οι συσχετίσεις του με τη ΝΔ είναι αρνητικές. Υψηλές τιμές του παράγοντα σημαίνουν υψηλά ποσοστά αριστερών κομμάτων και σε μικρότερο βαθμό χαμηλά ποσοστά της ΝΔ (συγκριτικά μικρότεροι συντελεστές συσχέτισης), ενώ χαμηλές τιμές του παράγοντα δηλώνουν χαμηλές τιμές αριστερών κομμάτων και υψηλές τιμές της ΝΔ. Ειδικά στην Αριστερά το κύριο βάρος αναφέρεται στο ΚΚΕ και στον ενιαίο ΣΥΝ που τοποθετούνται αντίθετικά στη ΝΔ, έχοντας όμως ασθενέστερη συσχέτιση με τον άξονα. Τα κόμματα ΚΚΕσωταρικού 1985 και Συνασπισμός 1993, εντάσσονται στον ευρύτερο χώρο των αριστερών κομμάτων του δεύτερου άξονα, ακολουθώντας παρόμοιες χωρικές κατανομές με αυτά. Σε εθνικό επίπεδο δε φαίνεται να διαμορφώνουν ένα διαφορετικό άξονα αλλά μαζί με τα

υπόλοιπα κόμματα της αριστεράς τοποθετούνται στον αντίποδα της εκλογικής δύναμης της ΝΔ. Είναι χαρακτηριστικό επίσης ότι η ΠΟΛΑΝ δεν είναι συσχετισμένη με το δεύτερο παράγοντα και δεν εντάσσεται μαζί με τη δύναμη της ΝΔ στην "αντιπαλότητα" με την εκλογική δύναμη της αριστεράς.

Είναι δηλαδή ανεξάρτητη από το μέγεθος των εκλογικών ποσοστών των αριστερών κομμάτων, ενώ ερμηνεύοντας τον πρώτο παράγοντα παρουσιάζει όπως και η ΝΔ, μεγάλη δύναμη εκεί που το ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται με μειωμένη απήχηση και μικρή δύναμη εκεί που το ΠΑΣΟΚ είναι ισχυρό.

Είναι σημαντικό να παρατηρηθεί ότι στο συγκεντρωτικό εθνικό επίπεδο μικρά ή/και νεοεμφανιζόμενα κόμματα εντάσσονται στους ήδη υπάρχοντες συνισταμένους άξονες συσχέτισης των εκλογικών αποτελεσμάτων.

Τα κόμματα αυτά, μέχρι τις εκλογές του 1993 τουλάχιστον, εντάσσονται στους βασικούς άξονες που εκφράζουν τις βασικές τάσεις της εκλογικής γεωγραφίας και ακολουθούν τις χωρικές τους συσχετίσεις ενώ δεν φαίνονται ισχυρά να δημιουργήσουν νέους κύριους παράγοντες και έτσι να εκφράσουν την τάση του εκλογικού σώματος να εντάξει και να θεωρήσει τα κόμματα ως ανεξάρτητα ενός ήδη διαμορφωμένου χώρου. Το σχήμα ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-αριστερά φαίνεται να απορροφά τις εκλογικές διακυμάνσεις όλων των κομμάτων.

Το δίπολο ΝΔ-ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται το ισχυρότερο και είναι ενδιαφέρον ότι η συνεισφορά της διακύμανσης της εκλογικής δύναμης της ΠΟΛΑΝ εντάσσεται σ' αυτό ακριβώς το δίπολο, πιθανόν γιατί η ΠΟΛΑΝ θεωρείται και λόγω προέλευσης και δημιουργίας, κόμμα της δεξιάς.

Οι δύο παράγοντες θα αποτελέσουν το μέσο μελέτης της εκλογικής συμπεριφοράς. Σε πρώτη φάση μπορούν να μας βοηθήσουν να ταξινομήσουμε τις εκλογικές περιφέρειες ανάλογα με την εκλογική τους θέση. Υπολογίζουμε τις τιμές των δύο παραγόντων (factor scores) για κάθε εκλογική περιφέρεια. Οι τιμές αυτές είναι κανονικοποιημένες, έχουν δηλαδή μέση τιμή ίση με μηδέν και τυπική απόκλιση ίση με τη μονάδα.

Με χρήση αυτών των τιμών μπορούμε να δημιουργήσουμε τρία διαστήματα-βαθμίδες για κάθε κύριο παράγοντα :

τιμές των παραγόντων μέχρι -1 θα αποτελούν τη βαθμίδα 1, από -1 μέχρι 1 θα αποτελούν τη βαθμίδα 2

και τιμές μεγαλύτερες από 1 θα αποτελούν τη βαθμίδα 3.

Έτσι έχοντας τρεις βαθμίδες για κάθε παράγοντα μπορούμε να σχηματίσουμε χάρτες τοποθετώντας τις εκλογικές περιφέρειες ανάλογα με την ένταξή τους σε κάποια βαθμίδα. Οι βαθμίδες ερμηνεύονται ως εξής:

βαθμίδα 1:

παράγοντας 1, χαμηλά ποσοστά ΝΔ, υψηλά ποσοστά ΠΑΣΟΚ

παράγοντας 2, υψηλά ποσοστά ΝΔ, χαμηλά ποσοστά αριστερών κομμάτων,

βαθμίδα 2:

μεσαίες τιμές και για τους δύο παράγοντες, ποσοστά των κομμάτων στην κατεύθυνση των εθνικών ποσοστών,

βαθμίδα 3:

παράγοντας 1, υψηλά ποσοστά ΝΔ, χαμηλά ποσοστά ΠΑΣΟΚ

παράγοντας 2, χαμηλά ποσοστά ΝΔ, υψηλά ποσοστά αριστερών κομμάτων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι τιμές και κατά συνέπεια οι βαθμίδες έχουν σημασία σε σχέση με την εθνική μεταβολή. Έτσι για παράδειγμα όταν λέμε ότι τα ποσοστά της αριστεράς είναι χαμηλά εννοούμε χαμηλά σε σχέση με τα εθνικά ποσοστά, την εθνική θέση.

Οι περιοχές με φυσιογνωμία κοντινή προς το ΠΑΣΟΚ είναι οι περιφέρειες της Κρήτης της Δωδεκανήσου, Αχαΐας και Β' Πειραιώς. Ενώ αυτές με έντονη δεξιά φυσιογνωμία είναι οι Α' Αθηνών, Μεσσηνίας, Καστοριάς και Λακωνίας. Η Α' Θεσσαλονίκης ως σύνολο, εμφανίζει κεντρικές τιμές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Οι εκλογικές περιφέρειες με τις βαθμίδες σύμφωνα με τα factor scores, και μέτρα απόστασης και εσωτερικής ομοιογένειας για κάθε μία

α/α	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	"απόσταση" από το εθνικό ποσοστό	συντελεστής εσωτερικής ομοιογένειας	Ποσοστό % της διασποράς που ερμηνεύεται από κοινού από τους δύο παράγοντες	ποσοστό % των ψηφισάντων στην περιφέρεια προς το σύνολο των ψηφισάντων στην επικράτεια*
1	Α' ΑΘΗΝΩΝ	1,13	0,00		6,388
2	Β' ΑΘΗΝΩΝ	1,20	1,38(1,35)	(90)	12,426
3	Α' ΠΕΙΡΑΙΩΣ	0,46	1,53	78	2,468
4	Β' ΠΕΙΡΑΙΩΣ	2,03	,74	95	2,753
5	ΥΠΟΛΟΙΠΟ ΑΤΤΙΚΗΣ	0,41	1,72	86	2,973
6	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	0,41	1,84	85	1,350
7	ΕΥΒΟΙΑΣ	1,04	2,52	82	2,240
8	ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	0,68	1,73	79	1,968
9	ΦΩΚΙΔΑΣ	1,19	2,26	77	0,578
10	ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	1,56	2,12	84	1,042
11	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	0,90	2,65	77	1,401
12	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	1,48	1,41	78	1,463
13	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	2,56	3,15	80	1,072
14	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1,58	3,07	80	2,109
15	ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	0,05	2,38	80	2,836
16	ΑΧΑΪΑΣ	1,32	2,50	80	2,881
17	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ				0,370
18	ΖΑΚΥΝΘΟΥ				0,388
19	ΗΛΕΙΑΣ	1,52	1,69	79	2,109
20	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ				0,425
21	ΑΡΤΑΣ	0,86	3,13	84	1,048
22	ΘΕΣΠΡΟΤΙΑΣ	0,77	2,40	77	0,534
23	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	0,85	3,80	77	1,826
24	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	1,07	3,84	82	1,079
25	ΛΕΥΚΑΔΑΣ				0,301
26	ΠΡΕΒΕΖΑΣ	0,89	3,59	82	0,720
27	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	0,71	2,18	78	0,512
28	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	0,93	3,58	77	1,784
29	ΚΟΖΑΝΗΣ	0,54	2,76	82	1,758
30	ΛΑΡΙΣΑΣ	1,36	2,43	83	2,794
31	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	0,85	1,88	83	1,933
32	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	1,24	3,98	80	1,708
33	ΗΜΑΘΙΑΣ	0,28	1,72	85	1,504
34	Α' ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	0,32	0,51	84	4,574
35	Β' ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	0,36	2,12	86	2,517
36	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	2,36	1,92	80	0,552
37	ΚΙΛΚΙΣ	0,95	4,28	87	1,198
38	ΠΕΛΛΑΣ	1,05	1,20	80	1,682
39	ΠΙΕΡΙΑΣ	0,63	2,90	90	1,299
40	ΣΕΡΡΩΝ	1,13	2,40	83	2,707
41	ΦΛΩΡΙΝΑΣ	0,93	3,13	76	0,640
42	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	1,16	1,76	85	1,090
43	ΔΡΑΜΑΣ	1,47	1,58	83	1,233
44	ΕΒΡΟΥ	1,23	1,72	81	1,573
45	ΚΑΒΑΛΑΣ	0,50	2,94	86	1,567
46	ΞΑΝΘΗΣ				0,957
47	ΡΟΔΟΠΗΣ				1,163
48	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	2,30	2,59	84	1,501
49	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	1,56	3,10	81	1,180
50	ΛΕΣΒΟΥ	3,54	4,91	81	1,226
51	ΣΑΜΟΥ				0,472
52	ΧΙΟΥ	1,19	1,87	76	0,555
53	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	3,24	2,28	81	2,523
54	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	2,89	1,56	80	0,827
55	ΡΕΘΥΜΝΗΣ	1,80	2,01	79	0,805
56	ΧΑΝΙΩΝ	1,59	2,45	77	1,416

Ως προς τη διάσταση αριστεράς-ΝΔ, οι περιφέρειες Δωδεκανήσου, Κυκλάδων, Κορινθίας, Δράμας, Αργολίδας, Καστοριάς, Ηλείας, Λασιθίου τοποθετούνται προς τη ΝΔ. Προς την αριστερά τοποθετούνται οι περιφέρειες Καρδίτσας, Ιωαννίνων, Μαγνησίας, Β' Αθηνών, Τρικάλων, Λάρισας, Β' Πειραιώς και ιδιαίτερα η περιφέρεια Λέσβου. Οι Α' Αθηνών και Α' Θεσσαλονίκης εμφανίζουν κεντρικές τιμές.

Η γεωγραφική ανάλυση του Νικολακόπουλου (1984) για τις εκλογές του 1981 σε ολόκληρη τη χώρα, έδειξε ότι περιοχές με υψηλά ποσοστά της ΝΔ είναι η Πελοπόννησος εκτός της Αχαΐας, οι περιφέρειες Καστοριάς, Καρδίτσας, Κοζάνης, Φλώρινας, Κιλκίς, Σερρών, Χαλκιδικής, Δράμας, Έβρου, Κυκλάδων, Σάμου, Χίου, Φωκίδας, Ευρυτανίας, Ηλείας, Άρτας, Πρέβεζας. Περιφέρειες με ποσοστό του ΠΑΣΟΚ πάνω από 50% ήταν οι: Υπόλοιπο Αττικής, Βοιωτίας, Εύβοιας, Ευρυτανίας, Θεσπρωτίας, Κέρκυρας, Ημαθίας, Πέλλας, Ροδόπης, Δωδεκανήσου, οι περιφέρειες της Κρήτης, Κορινθίας, Αχαΐας, Ηλείας. Το Κομμουνιστικό κόμμα εμφάνισε ποσοστό μεγαλύτερο του 20% στις περιφέρειες Β' Πειραιά, Σάμου και Λέσβου. Παρατηρείται δηλαδή μια συνέχεια και διατήρηση της εκλογικής φυσιογνωμίας των περιφερειών σε σχέση με προηγούμενες περιόδους.

Στο Πίνακα 5, δίνεται το ποσοστό % της διασποράς των ποσοστών των κομμάτων κάθε περιφέρειας, που ερμηνεύεται από τους δύο παράγοντες. Υπολογίζεται με βάση το ίδιο σκεπτικό που υπολογίζεται στην ανάλυση σε κύριους παράγοντες, δηλαδή ως μέσο ποσοστό της διασποράς που εξηγείται από κοινού από τους δύο παράγοντες για κάθε κόμμα. Για να υπολογιστεί εφαρμόζουμε πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση με εξαρτημένες μεταβλητές τα ποσοστά των κομμάτων σε κάθε ΟΤΑ της εκλογικής περιφέρειας και ανεξάρτητες μεταβλητές τις τιμές των δύο παραγόντων - που έχουν εξαχθεί σε εθνικό επίπεδο - για κάθε ΟΤΑ.

Τα ποσοστά της ερμηνευμένης διασποράς των ποσοστών των κομμάτων συγκεντρώνονται και εξάγεται η μέση τους τιμή. Αυτή αποτελεί το ποσοστό της διασποράς των ποσοστών των κομμάτων που ερμηνεύεται από τους δύο παράγοντες.

Ποσοστό % της διασποράς που ερμηνεύεται από κοινού από τους δύο παράγοντες

$$E(ND) = a_0 + a_1 \text{ Factor1} + a_2 \text{ Factor2}, \quad R_1^2$$

$$E(\text{ΠΑΣΟΚ}) = b_0 + b_1 \text{ Factor1} + b_2 \text{ Factor2}, \quad R_2^2$$

$$E(\Sigma \text{YN}) = c_0 + c_1 \text{ Factor1} + c_2 \text{ Factor2}, \quad R_3^2$$

k κόμματα

$$\text{ερμηνεία} = (R_1^2 + R_2^2 + R_3^2 + \dots + R_k^2) / k$$

Χρησιμοποιεί ως δείκτη επίδρασης - ερμηνείας των συγκεκριμένων παραγόντων σε κάθε περιφέρεια και τεκμηριώνει την αξία χρήσης των δύο παραγόντων για τη μελέτη των επί μέρους χωρικών μονάδων μέσα στις περιφέρειες. Οι τιμές που εξάγονται είναι υψηλές, νομιμοποιώντας μας έτσι ως ένα βαθμό να συνεχίσουμε χρησιμοποιώντας τους δύο παράγοντες για τη μελέτη των περιφερειών και των ΟΤΑ μέσα σ' αυτές. Οι υψηλές τιμές της ερμηνευμένης διασποράς από τους δύο παράγοντες δείχνουν ότι ο εσωτερικός συσχετισμός των εκλογικών δυνάμεων μέσα σε κάθε περιφέρεια, ερμηνεύεται σε υψηλό βαθμό από το συσχετισμό σε εθνικό επίπεδο.

Η σημασία των υψηλών ποσοστών είναι η εξής: οι παράγοντες που εξάγονται σε εθνικό επίπεδο και περιγράφουν τις γεωγραφικές συσχετίσεις των δυνάμεων των κομμάτων απαλλαγμένες από την επίδραση τοπικών ιδιαιτεροτήτων, αλλά τα βασικά και κύρια χαρακτηριστικά του εκλογικού σώματος (σαν ένας "μέσος όρος"), ερμηνεύουν τα εκλογικά ποσοστά σε κάθε περιφέρεια. Δηλαδή μεγάλο μέρος της διασποράς των ποσοστών σε τοπικό επίπεδο ερμηνεύεται από τους "εθνικούς παράγοντες" ενώ είναι μικρότερη η επίδραση επιμέρους τοπικών παραγόντων. Το συμπέρασμα συνηγορεί στην ύπαρξη τάσης εκλογικής ομοιογένειας που παρατηρείται προσδευτικά στη χώρα. Σύμφωνα μ' αυτή η εκλογική συμπεριφορά και στη συνέχεια το εκλογικό αποτέλεσμα επηρεάζεται στο μεγαλύτερο μέρος του από την εθνικής εμβέλειας παρουσία των κομμάτων, των πολιτικών, των προγραμμάτων κλπ (Νικολακόπουλος 1988, σ. 100).

Οι περιγραφές των περιφερειών της χώρας και την ταξινόμησή τους σε βαθμίδες δίνονται στους εξής χάρτες:

Χάρτης 1,

οι περιφέρειες ταξινομημένες σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα ΝΔ-ΠΑΣΟΚ,

Χάρτης 2,

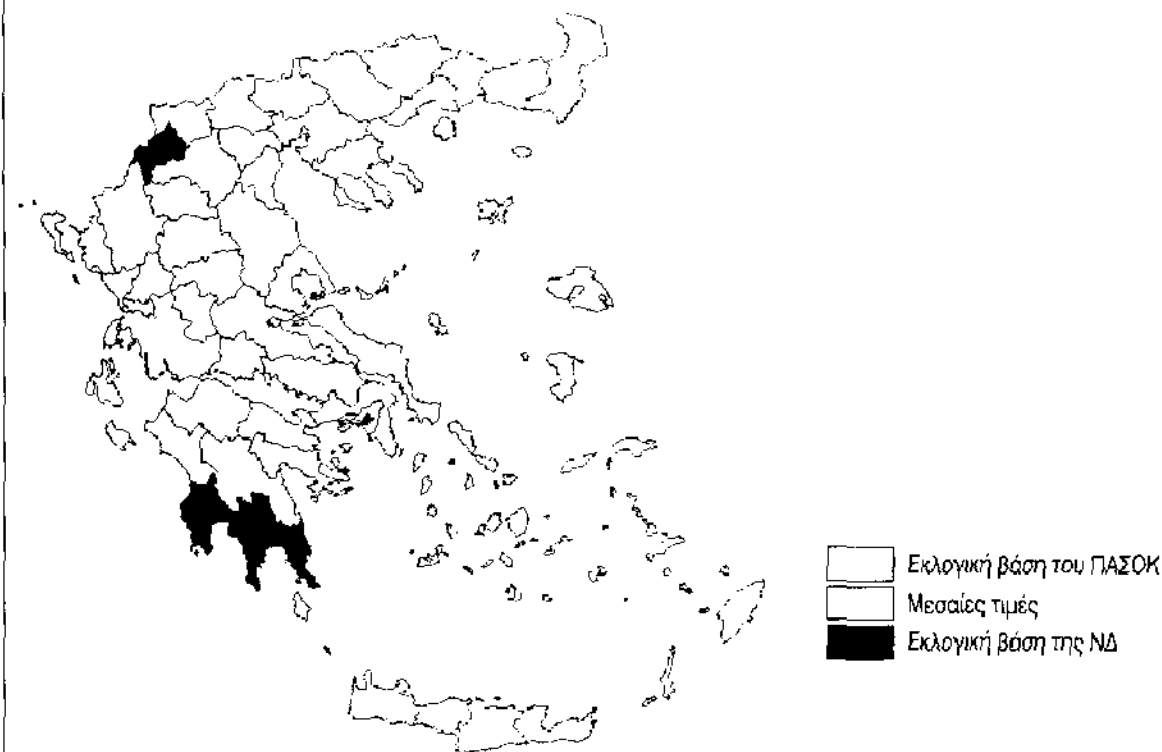
οι περιφέρειες ταξινομημένες σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα αριστερά-ΝΔ.

4. Απόσταση και εσωτερική ομοιογένεια των εκλογικών περιφερειών

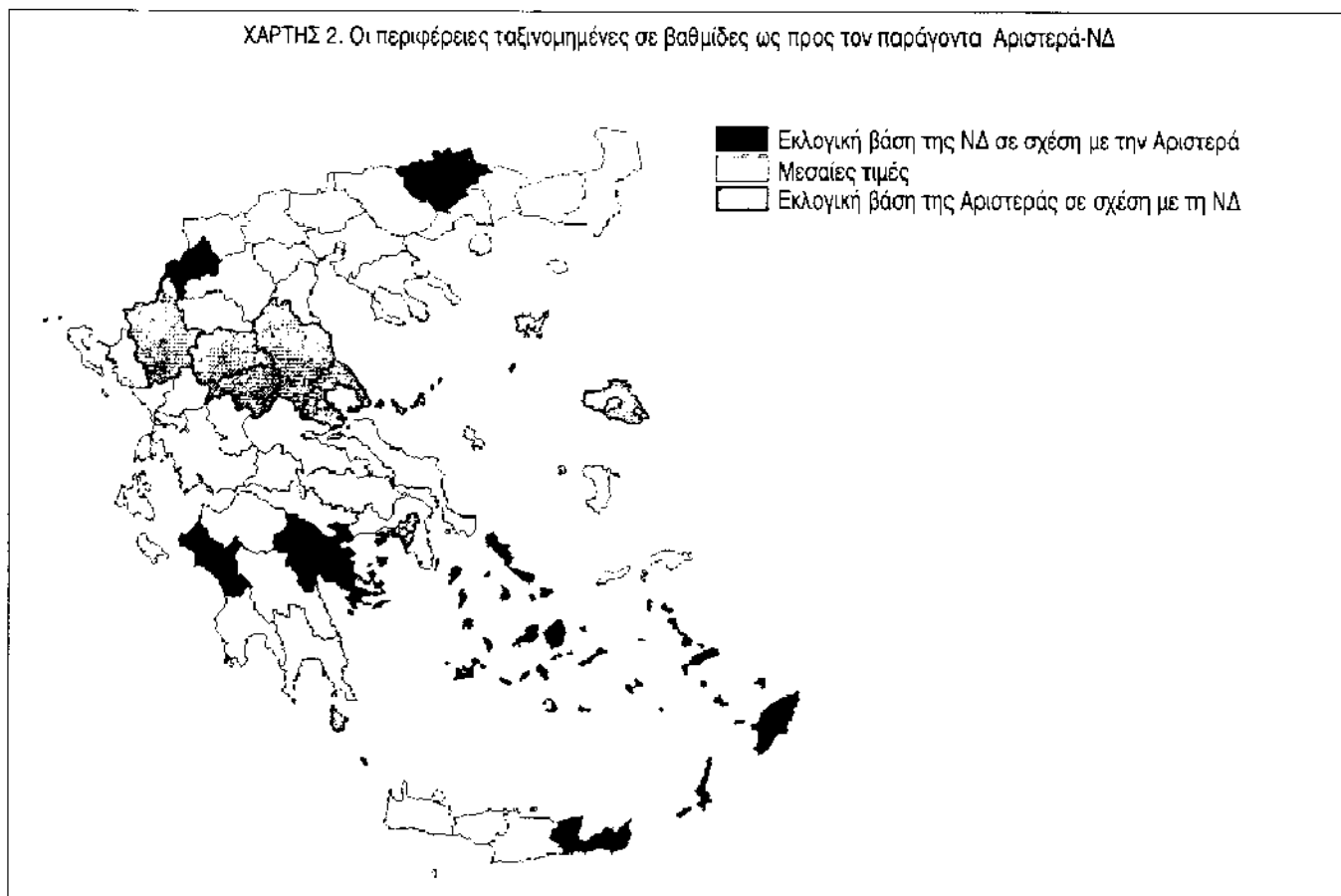
Εισάγουμε ένα μέτρο θέσης και ένα μέτρο απόκλισης των εκλογικών περιφερειών. Οι τιμές των παραγόντων για κάθε περιφέρεια αλλά και για το σύνολο της επικράτειας θεωρούνται ως οι συντεταγμένες των χωρικών μονάδων σε

ένα κοινό σύστημα αναφοράς. Υπολογίζουμε την απόσταση μεταξύ των περιφερειών και της επικράτειας ως ευκλείδεια απόσταση μεταξύ σημείων στο διδιάστατο χώρο. Το προτεινόμενο μέτρο έχει σημασία όταν συγκρίνουμε τις περιφέρειες μεταξύ τους και διαπιστώνουμε ποιες βρίσκονται κοντά ή μακριά από την εθνική θέση για ολόκληρη την περίοδο μελέτης, 1985-1993. Θα ήταν χρήσιμο να παρατηρήσουμε ποιες εκλογικές περιφέρειες εμφανίζονται να παρακολουθούν την εξέλιξη των ποσοστών που παρατηρείται σε εθνικό επίπεδο. Αντί να ελέγξουμε τα ποσοστά των περιφερειών στη σχέση τους με τα αντίστοιχα εθνικά, δεν έχουμε παρά να ελέγξουμε τη θέση της περιφέρειας ως σημείο στο σύστημα συντεταγμένων που ορίζεται από τους κύριους παράγοντες. Η θέση του σημείου περιφέρεια καθορίζεται από το σύνολο των εκλογικών της αποτελε-

ΧΑΡΤΗΣ 1. Οι περιφέρειες ταξινομημένες σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα ΝΔ-ΠΑΣΟΚ

ΧΑΡΤΗΣ 2. Οι περιφέρειες ταξινομημένες σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα Αριστερά-ΝΔ

σμάτων και για τις πέντε περιόδους. Ταξινομώντας τις εκλογικές περιφέρειες της χώρας ως προς την ευκλείδεια απόστασή τους από το σημείο που παριστάνει τη θέση της επικράτειας, είμαστε σε θέση να διακρίνουμε ποιες περιφέρειες παρουσιάζουν κοντινή ή όχι, συμπεριφορά προς την εθνική ως σύνολο. Γι' αυτές που βρίσκονται πιο μακριά από την εθνική θέση, δεν μπορούμε να συμπεράνουμε προς ποια κατεύθυνση βρίσκεται αυτή η διαφορά, βλέποντας μόνον την απόσταση. Χρειάζεται να ελέγξουμε τις τιμές των παραγόντων (factor scores) για τις περιφέρειες αυτές.

Από τις περιφέρειες που τοποθετούνται πιο κοντά στο εθνικό ποσοστό για ολόκληρη την περίοδο μελέτης είναι οι Α' και Β' περιφέρειες Θεσσαλονίκης, 1ο Υπόλοιπο Αττικής, η Α' Πειραιώς, οι περιφέρειες της Ηπείρου και της Δυτικής Ελλάδας, ενώ η Α' Αθηνών, η Β' Αθηνών τοποθετούνται πιο

μακριά. Ακραία είναι η θέση των περιφερειών της Κρήτης ενώ η πλέον απομακρυσμένη περιφέρεια είναι της Λέσβου με απόσταση 3,54.

Το προτεινόμενο μέτρο απόστασης υπολογίζεται ως εξής:

$$\text{απόσταση} = \sqrt{(\text{τιμή παράγοντα 1 στην επικράτεια} - \text{τιμή παράγοντα 1 στην περιφέρεια})^2 + (\text{τιμή παράγοντα 2 στην επικράτεια} - \text{τιμή παράγοντα 2 στην περιφέρεια})^2}$$

Το μέτρο απόκλισης υπολογίζεται αν βρούμε τις τιμές (factor scores) όλων των ΟΤΑ κάθε περιφέρειας ως προς τους δύο παράγοντες. Ακολούθως θεωρούμε τον πίνακα διασποράς - συνδιασποράς για κάθε περιφέρεια.

Αυτός είναι ένας συμμετρικός πίνακας 2x2 (στην προκειμένη περίπτωση) που περιέχει στις δύο διαγώνιες θέσεις τις διασπορές των δύο παραγόντων υπολογισμένες από το

'δείγμα' των ΟΤΑ της περιφέρειας. Στις μη διαγώνιες θέσεις περιέχει τη συνδιασπορά των δύο παραγόντων. Υπολογίζοντας την ορίζουσα του πίνακα διασποράς-συνδιασποράς έχουμε ένα μέτρο γενικευμένης διασποράς των δύο μεταβλητών:

$$\text{Det} = \begin{vmatrix} \text{var}(\text{Factor 1}) & \\ & \text{cov}(\text{Factor 1, Factor 2}) \end{vmatrix}$$

Η τετραγωνική ρίζα της ορίζουσας αποτελεί ένα μέτρο της γενικευμένης τυπικής απόκλισης ως προς τους δύο παράγοντες. Η γενικευμένη τυπική απόκλιση χρησιμοποιείται στα παρακάτω ως συντελεστής εσωτερικής ομοιογένειας, στην προσπάθεια να χαρακτηριστούν οι εκλογικές περιφέρειες ως προς το βαθμό εσωτερικής εκλογικής ομοιογένειας. Η εσωτερική ομοιογένεια μπορεί να βοηθήσει στο να ελέγξουμε ποιες περιφέρειες εμφανίζονται ανομοιογενείς και επιδέχονται επιπλέον γεωγραφική ανάλυση στο εσωτερικό τους, προκειμένου να ανιχνευτούν οι λόγοι που δημιούργησαν τις εσωτερικές χωρικές διαφοροποιήσεις.

Τα προτεινόμενα μέτρα υπολογίζονται για τις περιφέρειες της χώρας και παρουσιάζονται στον Πίνακα 5. Η εσωτερική ομοιογένεια ερμηνεύεται ως δείκτης απόκλισης (ή αντίθετα ομοιογένειας) μιας περιοχής. Μικρές τιμές του δείκτη δηλώνουν μια εσωτερικά εκλογικά συμπαγή περιοχή, όσον αφορά στα εκλογικά αποτελέσματα, ενώ μεγάλες τιμές του δείκτη δηλώνουν εσωτερική ανομοιομορφία. Επειδή η χωρική μονάδα μελέτης στο εσωτερικό των εκλογικών περιφερειών είναι οι ΟΤΑ, για την Α' Αθηνών ο δείκτης εμφανίζεται ίσος με μηδέν, αφού η Α' Αθηνών περιλαμβάνει μόνο το Δήμο Αθηναίων. Γι' αυτό συνυπολογίζουμε την Α' και Β' Αθηνών και εξάγουμε ένα δείκτη για ολόκληρη την περιοχή. Η νέα μέτρηση δίνεται μέσα σε παρένθεση κοντά στην αντίστοιχη μέτρηση για τη Β' Αθηνών. Η Α' Θεσσαλονίκης έχει τη μικρότερη εσωτερική ανομοιομορφία, σε σχέση με τις άλλες περιφέρειες. Αυτό έρχεται ως αποτέλεσμα του αστικού χαρακτήρα μιας πόλης που δεν έχει τις διαστάσεις και τον πληθυσμό της Αθήνας.

Γενικά τα αστικά κέντρα παρουσιάζουν τη μικρότερη εσωτερική ανομοιομορφία. Υψηλή εκλογική ομοιογένεια παρουσιάζει επίσης η Α' Πειραιώς. Τη μεγαλύτερη εκλογική εσωτερική ανομοιογένεια εμφανίζουν οι περιφέρειες Μεσσηνίας, Κυκλάδων, Άρτας, Φλώρινας, Λακωνίας, Καρδίτσας, Πρέβεζας, Ιωαννίνων, Τρικάλων, Κέρκυρας, Κιλκίς και Λέσβου.

Ειδικότερα για την Α' εκλογική περιφέρεια Θεσσαλονίκης, η οποία πρόκειται να αναλυθεί εκλογικά με εκτενέστερο τρόπο αργότερα, μπορούμε συνοψίζοντας να πούμε ότι για την περίοδο 1985-1993, χαρακτηρίστηκε από κεντρικές τάσεις σε σχέση με το σύνολο των περιφερειών. Εκτός αυτού παρουσίασε πολύ κοντινή θέση στα εθνικά ποσοστά. Χαρακτηρίζεται μάλιστα από το μεγαλύτερο βαθμό εσωτερικής εκλογικής ομοιομορφίας, σύμφωνα με την αναλυτική προσέγγιση που εφαρμόστηκε. Ακολουθεί τις γενικές διαστάσεις εκλογικής αντιπαλότητας που διαγράφονται από τη θεώρηση της Ελλάδας ως σύνολο εκλογικών περιφερειών. Το ποσοστό της διασποράς της ποσοστιαίας δύναμης των κομμάτων στην Α' Θεσσαλονίκης που ερμηνεύεται από τους δύο παράγοντες είναι ίσο με 84%, χωρίς βέβαια αυτό να αποκλείει όπως θα δούμε, την επίδραση τοπικών παραγόντων που διαμορφώνουν συμπληρωματικά και άλλο άξονα των εκλογικών αποτελεσμάτων.

5. Η Α' εκλογική περιφέρεια Θεσσαλονίκης, διοικητικό πλαίσιο και χωρικές υποδιαιρέσεις

Η Α' εκλογική περιφέρεια της Θεσσαλονίκης μελετήθηκε από τους Αθηναίο (1983) και Δώδο (1988). Ο Αθηναίος (1983) ασχολήθηκε γενικότερα με το Δήμο Θεσσαλονίκης και τους περιφερειακούς Δήμους και χρησιμοποιώντας "οικολογική" ανάλυση συνέδεσε την εκλογική συμπεριφορά με κοινωνικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Η μελέτη του Δώδου (1988) αποτελεί διεξοδική ανάλυση των εκλογικών αποτελεσμάτων ξεκινώντας από τις εκλογές του 1915. Γίνεται εκτεταμένη περιγραφή των εκλογικών αποτελεσμάτων, των συνδυασμών και των υποψηφίων και παρουσιάζεται μια γεωγραφική ανάλυση των εκλογών του 1981. Ο Δώδος χρησιμοποιεί στην ανάλυσή του τους Δήμους της Α' Θεσσαλονίκης καθώς και τις εκλογικές ενότητες του Δήμου

Η γεωγραφία των εκλογών την περίοδο 1985-1993

Θεσσαλονίκης. Στα παρακάτω χρησιμοποιούνται στοιχεία σχετικά με το διοικητικό πλαίσιο της εκλογικής περιφέρειας, από το Δώδο (1988), καθώς και στοιχεία από δική μας επεξεργασία.

Η Α' εκλογική περιφέρεια Θεσσαλονίκης αποτελείται από τους εξής ΟΤΑ:

Δήμος Θεσσαλονίκης, Δήμος Αμπελοκήπων, Δήμος Νεάπολης, Δήμος Συκεών, Δήμος Μενεμένης, Δήμος Τριανδρίας, Δήμος Αγίου Παύλου, Κοινότητα Ευκαρπίας, Δήμος Σταυρούπολης, Δήμος Πολίχνης, Δήμος Ευόσμου, Δήμος Ελευθερίου-Κορδελιού, Δήμος Καλαμαριάς, Κοινότητα Πεύκων (από τις βουλευτικές εκλογές του 1993, προηγούμενα αποτελούσε τμήμα του Δήμου Συκεών).

Ειδικότερα ο Δήμος Θεσσαλονίκης υποδιαιρείται σε πέντε δημοτικά διαμερίσματα, (Δώδος, 1988, 213-214):

- Α' δημοτικό διαμέρισμα, περιλαμβάνει το κεντρικό τομέα του Δήμου Θεσσαλονίκης και συγκεντρώνει χρήσεις επαγγελματικές (γραφεία, εμπόριο, κλπ) και κατοικίες. Περιλαμβάνει παλιά και νέα κτίρια.
- Β' δημοτικό διαμέρισμα, περιλαμβάνει το δυτικό τομέα του Δήμου. Παρουσιάζει συγκέντρωση επιχειρήσεων χονδρεμπορίου και μεταποίησης και μεγάλα ποσοστά κατοικιών.
- Γ' δημοτικό διαμέρισμα, περιλαμβάνει την Άνω Πόλη και παρουσιάζει χρήσεις κατοικίας.
- Δ' δημοτικό διαμέρισμα, περιλαμβάνει την περιοχή Τούμπας, Παπάφη και Δόξας, στη Β-Α πλευρά του Δήμου. Παρουσιάζει υψηλές συγκεντρώσεις κατοικιών και καταστημάτων τοπικής εξυπηρέτησης.

Ε' δημοτικό διαμέρισμα, περιλαμβάνει τον Ανατολικό τομέα του Δήμου, με μεγάλες συγκεντρώσεις κατοικιών, νέων κοντά στην παραλία και παλαιότερων στην υπόλοιπη περιοχή, ενώ υπάρχουν καταστήματα τοπικής εξυπηρέτησης.

Ο Δήμος Θεσσαλονίκης παρουσιάζει μεγάλη γεωγραφική έκταση με αντίστοιχα υψηλή πυκνότητα πληθυσμού.

Εμφανίζει επιπλέον εσωτερικές εκλογικές διαφοροποιήσεις

(Δώδος, 1988, 216-217). Ο Δήμος Καλαμαριάς εξελίχθηκε, από μια προσφυγική συνοικία στα ανατολικά της πόλης, σε αναβαθμισμένο προάστιο που προσφέρει δυνατότητες υψηλής ποιότητας κατοικίας με αποτέλεσμα νέοι κάτοικοι να μετακινούνται προς αυτόν. Η μετακίνηση αυτή έφερε στην ίδια περιοχή παλιούς και νέους κατοίκους και δημιούργησε μια ανάμειξη χαρακτηριστικών κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών. Η ανάμειξη των χαρακτηριστικών μπορεί να συμπεριλαμβάνει και την πολιτική και κατά συνέπεια την εκλογική συμπεριφορά. Έτσι είναι πιθανό να σημειώνεται εκλογική διαφοροποίηση σε υποπεριοχές μέσα στο Δήμο. Γι αυτούς τους λόγους, για τους Δήμους Θεσσαλονίκης και Καλαμαριάς, χρησιμοποιούνται υποδιαιρέσεις στις μικρότερες διοικητικές εκλογικές μονάδες που παραμένουν σταθερές σε διαδοχικές εκλογές, δηλαδή τις ενορίες. Οι υπόλοιποι ΟΤΑ θεωρούνται ως ενότητες. Στα παρακάτω συμμετέχουν στην ανάλυση οι εκλογικές ενορίες των Δήμων Θεσσαλονίκης και Καλαμαριάς από κοινού με τους άλλους Δήμους/Κοινότητες. Ο συνδυασμός διαφορετικού επιπέδου χωρικών ενότητων συνηθίζεται στη μελέτη της εκλογικής συμπεριφοράς των αστικών κέντρων (Δώδος, 1988. Νικολακόπουλος, 1984).

Σύμφωνα με το Δώδο (1988, σ. 237) τα όρια των εκλογικών ενοριών δε συμπίπτουν με τα όρια της εκλογικής συμπεριφοράς, δηλαδή γειτονικές ενορίες μπορεί να τοποθετούνται σε κοντινές εκλογικές θέσεις. Έτσι αναμένουμε να παρουσιάζεται αντίστοιχο φαινόμενο και στη δική μας ανάλυση. Θεωρώντας το διαχωρισμό σε ενορίες δίνουμε τη δυνατότητα, χωρίς να περιορίζουμε, να εκδηλωθούν τέτοιες γειτνιάσεις. Για τους Δήμους Θεσσαλονίκης και Καλαμαριάς χρησιμοποιούμε τις μικρότερες εκλογικές μονάδες, που μένουν σταθερές διαχρονικά, δηλαδή τις εκλογικές ενορίες.

6. Διαστάσεις της εκλογικής συμπεριφοράς στην Α' Θεσσαλονίκης

Η αντίστοιχη εφαρμογή της ανάλυσης σε κύριους παράγοντες για ολόκληρη την επικράτεια έδωσε δύο άξονες, τη διάσταση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ και τη διάσταση ΝΔ-αριστερά. Η εφαρμογή της τεχνικής για κάποια συγκεκριμένη

εκλογική περιφέρεια δε συνεπάγεται ότι θα δώσει ίδια συμπεράσματα, αφού πέρα από τον εθνικό παράγοντα επηρεασμού, οι διαστάσεις εξαρτώνται και από την επίδραση παραγόντων που δρουν σε τοπικό επίπεδο.

Αντίστοιχη εφαρμογή του Αθηναίου (1983, σ. 61), για τις εκλογές 1961-1977 στους ΟΤΑ της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης έδωσε τρεις παράγοντες που ερμηνεύουν το 72,3% της συνολικής διασποράς. Οι παράγοντες αυτοί ονομάστηκαν, ανάλογα με τις συσχετίσεις τους με τα ποσοστά των κομμάτων, "Δεξιά/Αριστερά", "Δημοκρατική ψήφος", "Νέα εκλογική βάση". Η έρευνα του Αθηναίου (1983, σ. 74) περιγράφει τις θέσεις των ΟΤΑ με βάση τις τιμές ως προς τους παράγοντες (factor scores) ως εξής:

- εκλογική βάση της αριστεράς, τους ΟΤΑ Συκεών, Πολίχνης,
- εκλογική βάση της Δεξιάς, την Κοινότητα Ευκαρπίας,
- εκλογική βάση ΕΚ/ΠΑΣΟΚ, το Δήμο Θεσσαλονίκης,
- εκλογική βάση ΕΚ/ΕΔΑ, τους ΟΤΑ Αμπελοκήπων, Ευκαρπίας,
- νέα εκλογική βάση της Νέας Δημοκρατίας, τους ΟΤΑ Θεσσαλονίκης, Μενεμένης, Πολίχνης, Τριανδρίας,
- νέα εκλογική βάση του ΠΑΣΟΚ, τους ΟΤΑ Αμπελοκήπων, Καλαμαριάς, Συκεών, Ελευθερίου, Ευόσμου.

Σύμφωνα με το Δώδο (1988, σ. 228) "προπύργια της δεξιάς", δηλαδή περιοχές με ισχυρή δεξιά που έχουν μικρή πιθανότητα να αντικαταστήσουν την προτίμηση με άλλη παράταξη, είναι για τις εκλογές του 1981 οι ενορίες Αγ. Σοφίας, Αγ. Μηνά, Γρηγορίου Παλαμά, Παν. Χαλκίων, Κωνσταντίνου και Ελένης, Αχειροποιήτου του Δήμου Θεσσαλονίκης.

- "Προπύργια του κέντρου" είναι οι ενορίες Αγ. Νικολάου, Αγ. Μαρίας, Αγ. Αναργύρων Θεσσαλονίκης.
- Τα "προπύργια της αριστεράς" είναι οι ενορίες Αγ. Μαρίας, Αγ. Θεράποντος, Αγ. Βαρβάρας του Δήμου Θεσσαλονίκης και οι ΟΤΑ Συκεών, Πολίχνης, Τριανδρίας.

Στη δική μας περίπτωση η εφαρμογή της ανάλυσης σε

κύριους παράγοντες δίνει ερμηνεύσιμα αποτελέσματα αν δεχτούμε την ύπαρξη τριών παραγόντων ερμηνείας. Συνολικά εξηγούν το 95,8% της συνολικής διασποράς, σχεδόν το σύνολό της δηλαδή. Οι δύο πρώτοι παράγοντες συμπίπτουν νοηματικά με αυτούς που προέκυψαν από την εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο: ΝΔ-ΠΑΣΟΚ (73,6% της συνολικής διασποράς), ΝΔ-αριστερά (14,1% της συνολικής διασποράς). Ο τρίτος παράγοντας ερμηνεύει το 8,1% της συνολικής διασποράς και περιγράφει την ταυτόχρονη εξέλιξη (αύξηση ή μείωση) των δυνάμεων της Πολιτικής Άνοιξης του 1993, του ΚΚΕ εσωτερικού του 1985 και του Συνασπισμού του 1993 (Πίνακας 6). Τα κόμματα αυτά παρουσιάζουν το χαρακτηριστικό ότι συμμετείχαν μία φορά στις εκλογές της περιόδου μελέτης και ακόμη ότι το ΚΚΕ εσωτερικού του 1985 και ο Συνασπισμός του 1993 αντιστοιχούν στον ίδιο ιδεολογικό χώρο. Γενικά ο τρίτος παράγοντας δε συγκεντρώνει κατ' ανάγκη τα κόμματα που βρίσκονται στον ίδιο ή σε αντίθετο εκλογικό χώρο, αλλά κόμματα που παρουσιάζουν μεγάλη ομοιότητα ή αντίθεση στην εκλογική τους κατανομή στο χώρο της Α' εκλογικής περιφέρειας Θεσσαλονίκης.

Είναι απαραίτητη η θεώρηση και του τρίτου παράγοντα προκειμένου να ερμηνευτούν και να αποκτήσουν νόημα οι εξαγόμενοι παράγοντες. Αυτό σημαίνει ότι αν θελήσουμε να αποκλείσουμε τα ποσοστά των κομμάτων που συσχετίζονται υψηλά με τον τρίτο παράγοντα, οι εναπομείναντες δύο παράγοντες δεν αποκτούν κάποιο νόημα που να εμπίπτει στους γνωστούς μας σχηματισμούς κομμάτων, αλλά είναι αδύνατη η περιγραφή τους.

Οι δύο πρώτοι παράγοντες που εμφανίστηκαν και στο εθνικό επίπεδο ερμηνεύουν το 87,7% της συνολικής διασποράς των ποσοστών των κομμάτων. Ο τρίτος παράγοντας που είναι απαραίτητος για τη συγκρότηση του συνόλου των παραγόντων ως ερμηνευτικό σχήμα της εκλογικής κατανομής, ερμηνεύει ένα επιπλέον ποσοστό 8,1% της διασποράς των ποσοστών. Δηλαδή το 8,1% της συνολικής διασποράς ερμηνεύεται από την ύπαρξη ενός παράγοντα που αφορά τα μικρά κόμματα. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι στο τοπικό επίπεδο του αστικού κέντρου της Θεσσαλονίκης είναι απαραίτητη η θεώρηση των κομμάτων ΠΟΛΑΝ, ΚΚΕΣ,

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Πίνακας συσχετίσεων των παραγόντων με τα εκλογικά ποσοστά της περιόδου 1985-1993 (factor loadings), Α' Θεσσαλονίκη

Μεταβλητή/ποσοστά κομμάτων	παραγόντας 1 173,6% της συνολικής διασποράς	παραγόντας 2 14,1% της συνολικής διασποράς	Παραγόντας 3 8,1% της συνολικής διασποράς
ΠΑΣΟΚ85	0,92	0,33	-0,04
ΠΑΣΟΚ89α	0,93	0,25	-0,19
ΠΑΣΟΚ89β	0,93	0,31	-0,17
ΠΑΣΟΚ90	0,93	0,30	-0,17
ΠΑΣΟΚ93	0,91	0,34	-0,23
ΠΟΛΑΝ93	0,09	-0,09	0,90
ΚΚΕ85	0,44	0,85	-0,21
ΚΚΕ93	0,43	0,83	-0,26
ΚΚΕΣ85	-0,44	-0,11	0,84
ΝΔ85	-0,82	-0,56	0,03
ΝΔ89α	-0,82	-0,55	0,11
ΝΔ89β	-0,82	-0,57	0,08
ΝΔ90	-0,82	-0,55	0,11
ΝΔ93	-0,85	-0,51	0,09
ΣΥΝ89α	0,37	0,91	0,05
ΣΥΝ89β	0,18	0,97	0,08
ΣΥΝ90	0,33	0,93	-0,04
ΣΥΝ93	-0,64	0,19	0,63

ΣΥΝ σε ένα τρίτο άξονα, για την ερμηνεία της συνολικής εκλογικής συμπεριφοράς. Η επίδραση παραγόντων που χρησιμοποιούνται για την ερμηνεία σε εθνικό επίπεδο ("εθνικοί άξονες") είναι πολύ σημαντική, αλλά συνυπάρχει με την επίδραση ενός τρίτου παράγοντα - ισχυρού σε τοπικό επίπεδο με τάξη μεγέθους επίδρασης το 1/11 της εθνικής (8,1% δια 87%). Αντίθετα με ό,τι παρατηρήσαμε σε εθνικό επίπεδο, ενώ υφίστανται οι δύο πρώτοι κύριοι παράγοντες, τα μικρά κόμματα δεν εντάσσονται σ' αυτούς αλλά δημιουργούν έναν τρίτο "τοπικό παράγοντα". Έτσι η ΠΟΛΑΝ δε συμμετέχει μαζί με τη ΝΔ στην αντιπαλότητα με το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ εσωτερικού 1985 και ο ΣΥΝ1993 δε συσχετίζουν τη γεωγραφική τους κατανομή με αυτή των άλλων αριστερών κομμάτων. Αντίθετα συγκροτούν έναν τρίτο παράγοντα ασυσχέτιστο με τους δύο πρώτους, εκφράζοντας έτσι ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της γεωγραφίας της Α' Θεσσαλονίκης που εμφανίζει τα συγκεκριμένα κόμματα με τελείως ανεξάρτητη γεωγραφική κατανομή δυνάμενων από τα υπόλοιπα. Στην Α' Θεσσαλονίκης η απήχηση της ΠΟΛΑΝ και των μικρότερων αριστερών κομμάτων εμφανίζεται ασυσχέτιστη με αυτή των υπόλοιπων κομμάτων και ιδιαίτερα της αριστεράς. Εκφράζει την ενίσχυση των "μικρών" κομμάτων σε τοπικό επίπεδο στην αντίθεσή τους με τα "μεγάλα" κόμματα, χωρίς να είναι σαφώς προσδιορισμένα στους κύριους άξονες. Δεν είναι τοποθετημένα με σαφήνεια στις διπολικές σχέσεις ΝΔ-ΠΑΣΟΚ, ΝΔ-ΚΚΕ. Με βάση τις συσχετίσεις των τριών παραγόντων με τα ποσοστά των κομμάτων είμαστε σε θέση να ορίσουμε βαθμίδες στους παράγοντες και ακολούθως να σχεδιάσουμε χάρτες όπου περιγράφεται η εξέλιξη της ψήφου για την Α' Θεσσαλονίκη:

έτσι η ερμηνεία βασίζεται στο εξής σχήμα:

βαθμίδα 1:

παράγοντας 1, χαμηλά ποσοστά ΠΑΣΟΚ, υψηλά ποσοστά ΝΔ

παράγοντας 2, υψηλά ποσοστά ΝΔ, χαμηλά ποσοστά αριστερών κομμάτων,

παράγοντας 3, χαμηλά ποσοστά ΚΚΕΣ85, ΣΥΝ93, ΠΟΛΑΝ93

βαθμίδα 2:

μεσαίες τιμές και για τους τρεις παράγοντες

βαθμίδα 3:

παράγοντας 1, χαμηλά ποσοστά ΝΔ, υψηλά ποσοστά ΠΑΣΟΚ

παράγοντας 2, χαμηλά ποσοστά ΝΔ, υψηλά ποσοστά αριστερών κομμάτων

παράγοντας 3, υψηλά ποσοστά ΚΚΕΣ85, ΣΥΝ93, ΠΟΛΑΝ93

Η σχετικές θέσεις "υψηλά-μεσαία-χαμηλά" θα πρέπει να εννοούνται πάντα σε σχέση με τη μέση κατάσταση στη συγκεκριμένη εκλογική περιφέρεια. Με βάση τη δημιουργία των βαθμίδων είμαστε σε θέση να διατάξουμε και να ταξινομήσουμε τις εκλογικές ενότητες και ΟΤΑ της Α' Θεσσαλονίκης.

- Στο Χάρτη 3 παρουσιάζεται η ταξινόμηση των ΟΤΑ της Α' Θεσσαλονίκης σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα ΝΔ-ΠΑΣΟΚ,
- στο Χάρτη 4 παρουσιάζεται η ταξινόμηση των ΟΤΑ της Α' Θεσσαλονίκης σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα ΝΔ-αριστερά,
- στο Χάρτη 5 παρουσιάζεται η ταξινόμηση των ΟΤΑ της Α' Θεσσαλονίκης σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα ΠΟΛΑΝ93-ΚΚΕΣ85-ΣΥΝ93.

Ως προς τη διάσταση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ, οι κεντρικές ενότητες του Δήμου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου του Παλαμά, Νέας Παναγίας, Παναγίας Χαλκέων, Αγ. Σοφίας, εμφανίζουν την εντονότερη τάση προς τη ΝΔ σε σχέση με μικρά ποσοστά του ΠΑΣΟΚ. Συνεχίζοντας οι ενότητες Αγ. Μηνά, Παναγούδας, Αγ. Κωνσταντίνου & Ελένης, Αχειροποιήτου, τοποθετούνται επίσης κοντά στη ΝΔ. Δηλαδή οι κεντρικές ενότητες του Δήμου Θεσσαλονίκης, που βρίσκονται στο πρώτο δημοτικό διαμέρισμα, παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά της ΝΔ και χαμηλά του ΠΑΣΟΚ.

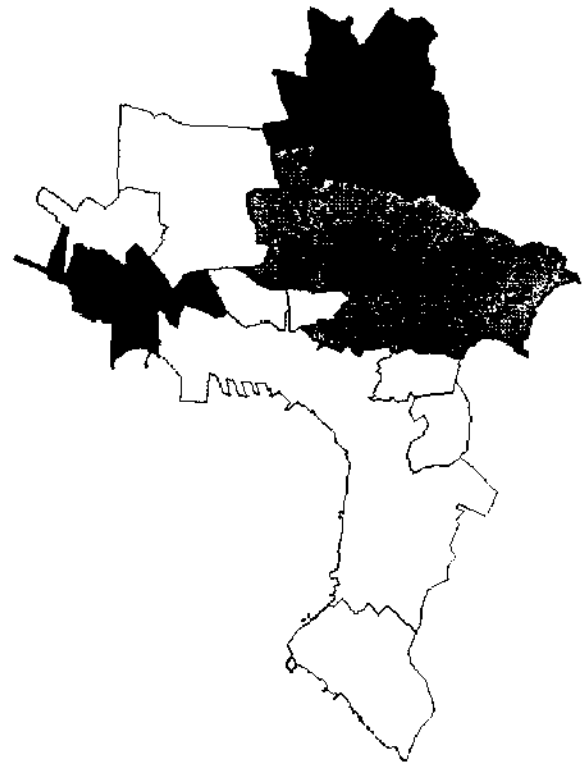
Παρατηρούμε μια συνέχεια στην τοποθέτηση και φυσιογνωμία των περιοχών αυτών σε σχέση με τις εκλογές του 1981.

ΧΑΡΤΗΣ 3. Ταξινόμηση των ΟΤΑ της Α' Θεσσαλονίκης σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα ΝΔ-ΠΑΣΟΚ

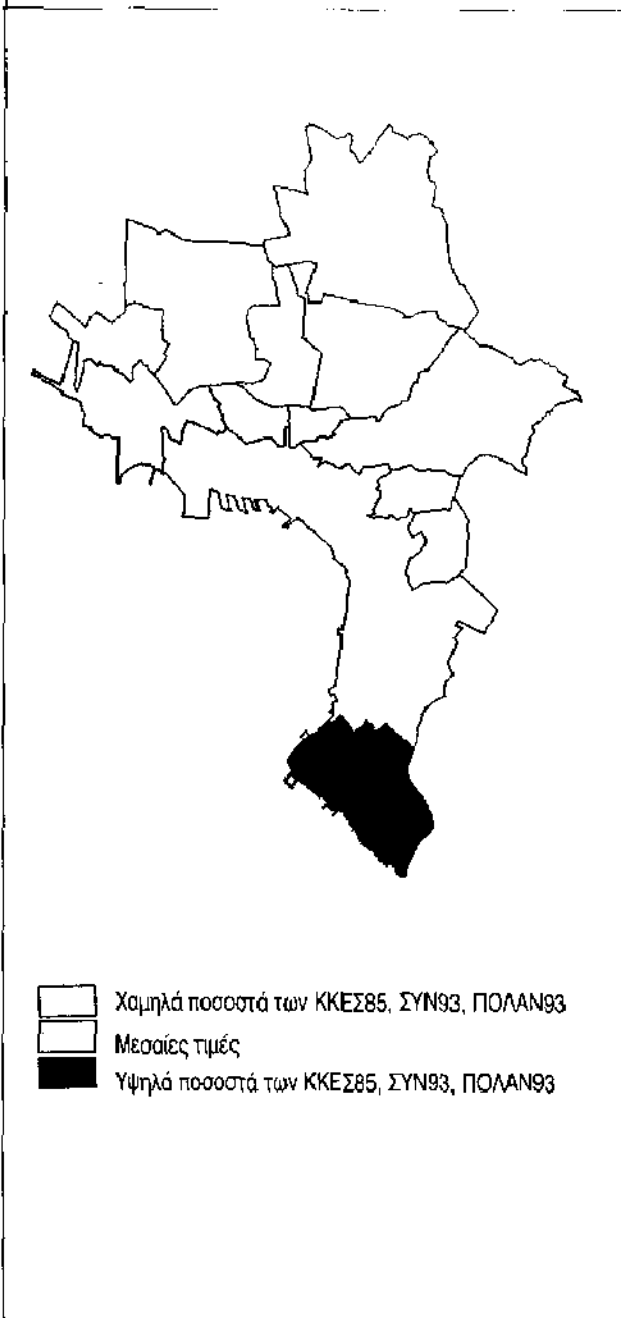
- Εκλογική βάση της ΝΔ σε σχέση με το ΠΑΣΟΚ
- Μεσαίες τιμές
- Εκλογική βάση του ΠΑΣΟΚ σε σχέση με τη ΝΔ

ΧΑΡΤΗΣ 4. Ταξινόμηση των ΟΤΑ της Α' Θεσσαλονίκης σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα ΝΔ-Αριστερά

- Εκλογική βάση της ΝΔ σε σχέση με την Αριστερά
- Μεσαίες τιμές
- Εκλογική βάση της Αριστεράς σε σχέση με τη ΝΔ

ΧΑΡΤΗΣ 5. Ταξινόμηση των ΟΤΑ της Α' Θεσσαλονίκης σε βαθμίδες ως προς τον παράγοντα ΠΟΛΑΝ93-ΚΚΕΣ85-ΣΥΝ93

Από την άλλη, οι περιοχές όπου παρατηρείται υψηλή εκλογική δύναμη του ΠΑΣΟΚ και χαμηλή της ΝΔ, σε σχέση με το σύνολο της Α' Θεσσαλονίκης, είναι οι ενορίες Αγ. Νικολάου Θεσσαλονίκης, Αγ. Αναργύρων Θεσσαλονίκης, ο Δήμος Μενεμένης και οι ενορίες του Δήμου Καλαμαριάς, Αγ. Παρασκευής, Ταξιαρχών, Αγ. Ιωάννη Προδρόμου. Οι υπόλοιπες περιοχές έχουν μεσαίες τιμές.

Ως προς τη διάσταση αριστερά-ΝΔ, οι περιοχές που τοποθετούνται προς την κατεύθυνση της ΝΔ είναι η Κοινότητα Ευκαρπίας, η ενορία Αγ. Παρασκευής Καλαμαριάς, Αγ. Νικολάου Θεσσαλονίκης, ο Δήμος Μενεμένης, η ενορία Αγ. Μηνά Θεσσαλονίκης και Υπαπαντής Θεσσαλονίκης. Στην αντίθετη κατεύθυνση με χαμηλά ποσοστά της ΝΔ σε σχέση με υψηλότερη δύναμη της αριστεράς, τοποθετούνται ο Δήμος Σταυρούπολης, η περιοχή Τούμπας Θεσσαλονίκης (Δ' δημ. διαμέρισμα) με τις ενορίες Αγ. Βαρβάρας, Αγ. Θεράποντος, Αγ. Μαρίας, ο Δήμος Συκεών, η ενορία Αγ. Σπυρίδωνος Θεσσαλονίκης, και εντονότερα οι ενορία Μεταμορφώσεως στην Καλαμαριά και ο Δήμος Πολίχνης, στην ακραία θέση.

Οι περιοχές με τη χαμηλότερη εκλογική δύναμη των τριών κομμάτων, ΚΚΕΣ85, ΣΥΝ93, ΠΟΛΑΝ93 (αντίστοιχα για την περίοδο που έλαβαν μέρος στις εκλογές), είναι οι δυτικές συνοικίες της πόλης, η Κοινότητα Ευκαρπίας, οι Δήμοι Ελευθερίου-Κορδελιού, Ευόσμου, Πολίχνης, Σταυρούπολης, Τριανδρίας, και η ενορία Αγ. Αναργύρων Θεσσαλονίκης.

Στο άλλο άκρο τοποθετούνται οι κεντρικές ενορίες του Δήμου Θεσσαλονίκης (σε μεγάλο βαθμό οι ίδιες που παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά της ΝΔ), Αγ. Σοφίας, Αγ. Τριάδας, Αναλήψεως, Παναγίας Δεξιάς, και οι Αγ. Ελευθερίου, Αγ. Κωνσταντίνου & Ελένης και οι ενορίες Ταξιαρχών και Αγ. Ιωάννη Προδρόμου της Καλαμαριάς.

Ένα γενικό συμπέρασμα είναι ότι υπάρχει μια συνέχεια και σταθερότητα της γεωγραφικής κατανομής των εκλογικών δυνάμεων από τις εκλογές του 1981.

8. Η ανομοιομορφία των περιοχών μελέτης. Εσωτερική διαφοροποίηση και εξωτερική διασπορά

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Κατανομή των βαθμίδων στους Δήμους Θεσσαλονίκης και Καλαμαριάς

Γεωγραφική μονάδα	Παράγοντας ΝΔ-ΠΑΣΟΚ		Παράγοντας ΝΔ-αριστερά			Παράγοντας ΚΚΕΣ85-ΣΥΝ93-ΠΟΛΑΝ93		Τυπικές αποκλίσεις των παραγόντων και γενικευμένες τυπικές αποκλίσεις ως δείκτες εσωτερικής ανομοιομορφίας στους Δήμους Θεσσαλονίκης και Καλαμαριάς				
	Υψηλή ΝΔ	Υψηλό ΠΑΣΟΚ	Υψηλή ΝΔ		Υψηλή δύναμη κομμάτων της αριστεράς	Χαμηλή δύναμη των ΚΚΕΣ85-ΣΥΝ93-ΠΟΛΑΝ93	Υψηλή δύναμη των ΚΚΕΣ85-ΣΥΝ93-ΠΟΛΑΝ93	Τυπική απόκλιση παράγοντα 1	Τυπική απόκλιση παράγοντα 2	Τυπική απόκλιση παράγοντα 3	γενικευμένη τυπική απόκλιση	
Α' διαμ. Θεσ/νίκης	8	3	2	9			8	3	0,79	0,48	0,83	0,265
Β' διαμ. Θεσ/νίκης		4	1	1	4			5	0,72	0,52	0,32	0,029
Γ' διαμ. Θεσ/νίκης		3	1		4	1		3	0,46	0,33	0,73	0,013
Δ' διαμ. Θεσ/νίκης		4			1	3		4	0,10	0,75	0,20	0,010
Ε' διαμ. Θεσ/νίκης		5			5			2	0,32	0,23	0,50	0,030
Καλαμαριά		4	3	1	5	1		5	0,68	1,15	1,18	0,331

Στο τμήμα αυτό δίνονται τα αποτελέσματα ελέγχων που αφορούν στη μελέτη της εσωτερικής διαφοροποίησης και εξωτερικής διάκρισης των περιοχών μελέτης. Μας ενδιαφέρει ο βαθμός στον οποίο τα δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου Θεσσαλονίκης είναι εσωτερικά εκλογικά συμπαγή (εσωτερική διαφοροποίηση) και από την άλλη αν υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου Θεσσαλονίκης και του Δήμου Καλαμαριάς (εξωτερική διάκριση). Για τον έλεγχο της διαφοροποίησης, χρησιμοποιούμε το συντελεστή λ του Wilks. Ο συντελεστής είναι ο λόγος της διασποράς των τιμών των παραγόντων στο εσωτερικό των ομάδων δια τη συνολική διασπορά. Όσο πλησιάζει στην τιμή μηδέν τόσο οι ομάδες είναι περισσότερο διακριτές. Η ικανότητα διάκρισης έρχεται ως αποτέλεσμα της μικρής διασποράς στο εσωτερικό των ομάδων, σε σχέση με τη μεγαλύτερη διασπορά μεταξύ των ομάδων. Παίρνει μικρές τιμές όταν οι ομάδες εμφανίζονται έντονα διαχωρισμένες. Για τα διαμερίσματα του Δήμου Θεσσαλονίκης και την Καλαμαριά ο συντελεστής λ του Wilks ισούται με 0,0785, και οι έλεγχοι ανάλυσης διασποράς για κάθε μεταβλητή (μονοδιάστατα τεστ) δίνουν σημαντικότητας μικρότερες του 0,05. Ο συντε-

λεστής λ υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη τις τρεις τιμές των παραγόντων για κάθε περιοχή, ενώ τα μονοδιάστατα τεστ γίνονται για κάθε παράγοντα χωριστά. Συμπεραίνουμε ότι υπάρχει μεγάλη εσωτερική εκλογική ομοιογένεια στα δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου Θεσσαλονίκης και του Δήμου Καλαμαριάς που συνοδεύεται με έντονη εκλογική ανομοιομορφία μεταξύ αυτών των περιοχών.

Μπορούμε να δούμε πώς κατανομούνται οι εκλογικές ενορίες, δηλαδή πόσες εκλογικές ενορίες ανήκουν σε κάθε μια βαθμίδα των τριών παραγόντων, για τα δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου Θεσσαλονίκης αλλά και το Δήμο Καλαμαριάς. Έτσι προκύπτει ο Πίνακας 7.

Ως προς τον παράγοντα ΝΔ-ΠΑΣΟΚ (Πίνακας 7), παρατηρείται εσωτερική ομοιογένεια. Εξάιρεση αποτελούν το πρώτο δημοτικό διαμέρισμα Θεσσαλονίκης και ο Δήμος Καλαμαριάς. Αντίστοιχα στο πρώτο δημοτικό διαμέρισμα 8 ενορίες βρίσκονται στη βαθμίδα 1 και τρεις στη βαθμίδα 2. Εξαιτίας αυτής της κατανομής το πρώτο δημοτικό διαμέρισμα Θεσσαλονίκης διαφοροποιείται και από τις άλλες περιοχές. Ο Δήμος Καλαμαριάς παρουσιάζει αντίθετη κατεύθυνση όσον αφορά στις βαθμίδες του παράγοντα.

Τέσσερις ενορίες βρίσκονται στη βαθμίδα 2 και τρεις ενορίες στη βαθμίδα 3. Η τάση είναι προς την κατεύθυνση του ΠΑΣΟΚ.

Εσωτερικές διαφοροποιήσεις εμφανίζονται και όσον αφορά στο δεύτερο παράγοντα ΝΔ-αριστερά. Υπάρχει ένας κεντρικός κορμός στη μεσαία κατάσταση-βαθμίδα με πιο ακραίες τάσεις στο Α' και Β' δημοτικό διαμέρισμα Θεσ/νίκης προς τη δεξιά, στο Δ' δημ. διαμέρισμα Θεσσαλονίκης προς την αριστερά, ενώ στο Δήμο Καλαμαριάς και προς τις δύο κατευθύνσεις.

Ως προς τον τρίτο παράγοντα με εσωτερική διαφοροποίηση εμφανίζονται τα Α' και Ε' δημ. διαμερίσματα Θεσσαλονίκης και η Καλαμαριά και μάλιστα προς την κατεύθυνση της αύξησης των ποσοστών του ΣΥΝ93, ΚΚΕΣ85, ΠΟΛΑΝ93, ενώ γενικά οι τάσεις είναι προς τις κεντρικές τιμές. Εξάιρεση αποτελεί το Γ' δημ. διαμέρισμα Θεσσαλονίκης με μια ενορία προς την κατεύθυνση μείωσης των ποσοστών.

Λεπτομερείς αναφορές για τις εσωτερικές αποκλίσεις γίνονται στο τέλος του Πίνακα 7, όπου δίνονται οι τυπικές αποκλίσεις των τιμών των παραγόντων (factor scores) καθώς και η γενικευμένη απόκλιση για κάθε περιοχή, που λαμβάνει υπόψη και τους τρεις παράγοντες. Από τον πίνακα γίνεται φανερό ότι το Α' δημ. διαμέρισμα Θεσσαλονίκης και ο Δήμος Καλαμαριάς εμφανίζονται με τη μεγαλύτερη εσωτερική διαφοροποίηση, ενώ ακολουθούν το Ε', το Β' και τέλος το Γ' και Δ' δημοτικό διαμέρισμα Θεσσαλονίκης.

9. Συμπεράσματα

Η ανάλυση σε κύριους παράγοντες δίνει τη δυνατότητα της συνολικής παρουσίασης των εκλογικών αποτελεσμάτων για μια συγκεκριμένη περίοδο. Έτσι είναι εφικτή η παρουσίαση της εκλογικής φυσιολογίας των περιοχών που μελετάμε. Οι εξαγόμενοι παράγοντες συνοψίζουν τις βασικές συνιστώσες της συσχέτισης των εκλογικών δυνάμεων. Διακρίνεται έτσι η ένταξη των κομμάτων σε συγκεκριμένους συνδυασμούς που φανερώνουν τις προτιμήσεις του εκλογικού σώματος. Με την προτεινόμενη μέθοδο ανάλυσης έχουμε τη δυνατότητα να ελέγξουμε σε ποιους ευρύ-

τερους σχηματισμούς δυνάμεων κομμάτων εντάσσονται μικρά ή πρωτοεμφανιζόμενα κόμματα.

Από την ανάλυση στο τοπικό επίπεδο της Α' εκλογικής περιφέρειας Θεσσαλονίκης γίνεται φανερό ότι είναι απαραίτητη η εισαγωγή τρίτου παράγοντα που συνοψίζει τις συσχετίσεις των εκλογικών δυνάμεων των μικρότερων κομμάτων. Ο τρίτος αυτός παράγοντας είναι σημαντικός σε τοπικό επίπεδο και συμπληρώνει την ερμηνευτική αξία των πρώτων δύο παραγόντων με το ένα ενδέκατο της ερμηνευτικής τους αξίας. Η εφαρμογή της ανάλυσης σε κάποια άλλη εκλογική περιφέρεια ενδεχομένως να δώσει δια μέσου κάποιου άλλου τρίτου παράγοντα, ειδικότερες πληροφορίες για τις σχέσεις των κομμάτων σε τοπικό επίπεδο.

Γενικά η εφαρμογή σε επίπεδο επικράτειας οδηγεί στην εξαγωγή παραγόντων που είναι ικανοί να ερμηνεύσουν τη διασπορά που παρατηρείται στο εσωτερικό των εκλογικών περιφερειών σε ένα ποσοστό όχι μικρότερο του 70%, πράγμα που σημαίνει ότι οι συσχετίσεις των δυνάμεων των κομμάτων που παρατηρούνται σε εθνικό επίπεδο συνιστούν παράγοντες που περιγράφουν το μεγαλύτερο μέρος της διασποράς των κομμάτων στο εσωτερικό των περιφερειών, αφήνοντας μικρό τμήμα της να ερμηνεύεται από τοπικούς παράγοντες.

Η ανάλυση είναι δυνατόν να εφαρμοστεί σε εθνικό επίπεδο ή σε τοπικό επίπεδο όπως στο εσωτερικό μια εκλογικής περιφέρειας. Οι εξαγόμενοι άξονες στην πρώτη περίπτωση εκφράζουν τις συσχετίσεις των εκλογικών δυνάμεων των κομμάτων όταν δε λάβουμε υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες. Το γεγονός ότι ερμηνεύουν σε υψηλό ποσοστό τη διασπορά των εκλογικών δυνάμεων στο εσωτερικό των εκλογικών περιφερειών, υποδηλώνει ότι οι εθνικοί παράγοντες είναι οι πλέον σημαντικοί στην ερμηνεία της εκλογικής γεωγραφίας και κατ' επέκταση της εκλογικής συμπεριφοράς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΘΗΝΑΙΟΣ, Α. (1983): *Περιφερειακές Ανισότητες και Εκλογική Συμπεριφορά*, Εκδόσεις Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΟΣ, Γ., ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ, Γ., ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Η. και ΚΑΨΗΣ, Π. (1990): "Εκλογές 1989-1990", εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ.

ΔΩΔΟΣ, Δ. (1988): *Η Εκλογική Περιφέρεια της Θεσσαλονίκης. Κόμματα και υποψήφιοι*, Διδακτορική διατριβή, Επετηρίδα ΑΓΘ.

ΜΑΛΟΥΤΑΣ, Θ., ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Η. και ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ, Μ. (1992): "Χωρική και κοινωνική διάσταση της ψήφου στην Αθήνα: Τάσεις εξέλιξης 1981-1990", στο ΜΑΛΟΥΤΑΣ, Θ. και ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Δ. (επιμ), *Κοινωνική Δομή και Πολεοδομική Οργάνωση στην Αθήνα*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 163-186.

ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Η. (1984): *Άτλας Βουλευτικών Εκλογών 18ης Οκτωβρίου 1981*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.

ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Η. (1988): *Κόμματα και Βουλευτικές Εκλογές 1946-1964. Η Εκλογική Γεωγραφία των Πολιτικών Δυνάμεων* (β' έκδοση), Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.

ΧΑΤΖΗΠΑΝΤΕΛΗΣ, Θ. και ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ, Κ. (1994): "Οι μετατοπίσεις ψηφοφόρων και η κομματική πειθαρχία στις επαναληπτικές εκλογές της Β' Περιφέρειας Αθηνών", *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 4, 115-127.

CHADJIPADELIS, Th. και ZAFIROPOULOS, C. (1994): "Electoral changes in Greece during 1981-1990. Geographical patterns and the uniformity of the vote", *Political Geography*, Vol.13, No 6, 492-514.

DOGAN, M. και DERIVRY, D. (1988): "France in ten slices: An analysis of aggregate data", *Electoral Studies*, 7:3: 251-267.

GUDGIN, G. και TAYLOR, P.J. (1979): *Seats, Votes and the Spatial Organization of Elections*, Pion, London.

HARMAN, H.H. (1976): *Modern Factor Analysis*, The University of Chicago Press, Chicago

JOHNSTON, R.J. (1985): *The Geography of English Politics*, Croom Helm, London.

JOHNSTON, R.J. και PATTIE, C.J. (1987): "A dividing nation? An initial exploration of the changing electoral

geography of Great Britain, 1979-1987", *Environment and Planning A*, 19: 1001-1013.

JOHNSTON, R.J. και PATTIE, C.J. (1990): "Class, attitudes, and retrospective voting: Exploring the regional variations in the 1983 general election in Great Britain", *Environment and Planning A*, 22: 893-908.

KIRBY, A. (1982): *The Politics of Location*, Methuen, London.

MILLER, W.L. (1977): *Electoral Dynamics in Britain since 1918*, Macmillan, London.

RALLINGS, C. και THRASER, M. (1990): "Turnout in English local elections - An aggregate analysis with electoral and contextual data", *Electoral Studies*, 9/2: 79-90.

ROKKAN, S. και URWIN, D. (1983): *Economy Territory Identity. Politics of West European Peripheries*, Sage, London.

ROSE, R. (1974): *Electoral Behavior. A Comparative Handbook*, New York: The Free Press.

TABACHNICK, B.G. και FIDELL, L.S. (1989): *Using Multivariate Statistics*, Harper και Row, New York (Sec. Ed.).